

ОСОБИСТІСНІ ЧИННИКИ УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Дослідження умов і чинників ефективності професійної діяльності традиційно є однією з центральних проблем психологічної науки. Найбільшого значення та актуальності проблема набула протягом останніх двох десятиріч. Інтенсифікації досліджень особливостей умов і чинників успішності в діяльності, як у зарубіжній, так й у вітчизняній психології, сприяли економічні та соціальні фактори: розвиток приватного підприємництва, розширення сфер прикладання капіталу, виникнення нової соціальної категорії власника. Така зміна суспільних відносин вимагала вивчення шляхів підвищення ефективності та успішності діяльності не колективів, а окремо взятої особистості.

В результаті аналізу наукової літератури склалася думка, що психологи зарубіжних шкіл більш схильні аналізувати успішність особистості в її взаємодії із зовнішнім середовищем (Алан Піз, Наполеон Хілл, Роберт Ентоні, Майк Аргіл). Що стосується вітчизняних учених, то вони підходять до аналізу цієї проблеми з огляду на особистість, а саме, внутрішніх психічних процесів (Л.Н. Бородіна, В.А. Гурангов, С.Н.Занюк, С.К.Коноваленко, О.М.Леонт'єв). Таким чином були досліджені стилі поведінки та ведення ділових переговорів, проблема вибору у прийнятті рішень, мотиваційна та вольова сфери особистості, рівень домагань та багато інших чинників, що впливають на успішність особистості. Проте до цього часу не створено цілісної системи особистісних чинників, які зумовлюють індивідуальний успіх у професійній діяльності, та, відповідно, залишився не до кінця виявленим їх вплив на ефективність цієї діяльності.

Зважаючи на сказане, метою нашого дослідження стало виявлення та вивчення чинників, що впливають на успішність особистості в професійній діяльності. Об'єктом дослідження є професійна діяльність і досягнення успіху в ній. Предметом дослідження виступають особистісні чинники успішної професійної діяльності.

В ході дослідницької роботи сформувався наукове припущення, що рівень успішності професійної діяльності залежить від таких особистісних чинників, як чіткий механізм цілепокладання, позитивна мотивація досягнення успіху, достатньо високий рівень домагань та вольової регуляції поведінки.

Щодо методики... Для доведення гіпотези дослідження за допомогою методів тестування, особистісних опитувальників, бесіди вивчались особливості механізмів цілепокладання, характер та сила мотивації, висота, стійкість й адекватність рівня домагань, а також порівнювалась міра розвитку цих якостей із рівнем успішності, якого досліджувані досягли в їх професійній діяльності.

Вибірка складала 54 чоловіки. Для забезпечення надійності і вірогідності дослідження робота проводилася з людьми, що є зайнятими у різних сферах діяльності. Вік досліджуваних становив 23-60 років. Також забезпечена гендерна рівновага: у дослідженні приймали участь 27 чоловіків і 27 жінок.

Спираючись на дослідження вчених-психологів вітчизняної школи С.Н. Занюка, З.С. Карпенко, Л.М. Славіної та американських психологів Р. Ентоні та Б. Рейсі [13], [10], [11], [13.] дотримуємося думки, що ефективна та дієва реалізація механізму цілепокладання особистості є неможливою без чіткої, щоденної та спрямованої на перспективу самоорганізації особис-

тості. Доведено, що для успішного виконання власної діяльності людина повинна вміти чітко сформулювати мету та способи її досягнення. Для цього вона розбиває весь процес діяльності на окремі блоки та формулює для цих блоків відповідні цілі, реалізація яких є необхідною умовою для досягнення кінцевої мети [10], [11]. З метою вправного виконання процесу цілепокладання та планування необхідно, за думкою вчених, щоб людина була високоорганізованою. Тому для виявлення здатності досліджуваних ставити цілі та організовувати діяльність, спрямовану на їх досягнення, був проведений тест на самоорганізованість [7].

Відповідно до досліджень Р.С.Немова, С.С.Занюка та Д.Сінки [4], [8] особистість не може досягти рівня високої успішності у виконанні своєї професійної діяльності, якщо вона в своїх діях не керується адекватною мотивацією. Позитивний вплив мотивації досягнення успіху посідає одне із провідних місць серед чинників успішності у Б.Рейсі [10], Н.Хілла [12], С.Андерса, К.Герлінка та С.Сміта. [1]. Вченими також було доведено, що найбільш оптимальною для досягнення успіху є мотивація не занадто високого рівня [4]. Саме тому при підборі методики для дослідження характеру та рівня мотивації було вирішено застосувати методику діагностики особистості на мотивацію успіху Т.Елерса [9, 626-629].

Для вивчення впливу такого особистісного чинника як рівень домагань на успішність особистості у професійній діяльності було обрано прогресивні матриці Равена. Оцінювальними параметрами даної методики є висота, стійкість та адекватність рівня домагань. Покладаючись на докази Р.С.Немова [8] та Л.Н.Славіної [11] дослідження саме всіх трьох показників є необхідним для з'ясування залежності рівня успішності особистості у її професійній діяльності від рівня її домагань.

Четвертим особистісним чинником успішної професійної діяльності у нашому дослідженні є вольова регуляція поведінки особистості. За твердженням С.Д.Максименка [3] воля є тим чинником, що одних людей наближує до успіху, а інших – віддаляє. Для визначення рівня сили волі та, відповідно, рівня вольової регуляції поведінки було використано методику А.В.Морозова [7, 108-112]

З метою дослідження рівня успішності особистості в професійній діяльності, був розроблений авторський опитувальник.

Результати кількісного аналізу дослідження особливостей цілепокладання, показали пряму залежність між успішністю особистості у професійній діяльності та чіткістю й структурованістю її цілепокладання. Така тенденція спостерігається у 84% досліджуваних. Цікавим є те, що ця залежність яскравіше проявляється у жінок, ніж у чоловіків відповідно 89% і 78%. Гендерні відмінності виявились і у механізмах цілепокладання. Так, залежність між успішністю особистості і ефективністю її цілепокладання проявляється у більшій мірі у жінок, ніж у чоловіків (відповідно 89% і 78%). Більша половина жінок (52%) і лише 28% чоловіків володіють механізмами ефективного цілепокладання. Таким чином жінки значно підвищують свої шанси на досягнення успіху в професійній діяльності.

При визначенні висоти позитивної мотивації досягнення успіху у 93% респондентів було помічено, що чим вищий рівень мотивації, тим успішнішою

вважає себе людина у виконанні професійної діяльності. Як і в попередньому випадку, спостерігались гендерні відмінності між суб'єктивною оцінкою власного успіху і мірою мотивації. У 96% жінок і 89% чоловіків виявлено позитивну кореляцію між успіхом і мотивацією. Однак, частка високо мотивованих до професійної діяльності чоловіків більша, ніж жінок (відповідно 56% і 44%).

Аналіз результатів вивчення рівня домагань провівся у поєднанні кількісного та якісного методів обробки результатів. Параметрами, що визначалися були висота, стійкість та адекватність рівня домагань. Дослідження показало, що спостерігається пряма залежність між цими параметрами та рівнем успішності. Стійкість рівня домагань проявляється в 78% жінок та у 70% чоловіків, а його адекватність – у 63% жінок і у 51% чоловіків. Особи з завищеним або заниженим рівнем домагань вважають себе малоуспішними. Такі досліджувані швидко змінювали свою думку, мали проблеми із визначенням остаточної відповіді, від виконання найскладніших завдань переходили до найпростіших і навпаки.

На наступному етапі дослідження виявлявся рівень вольової регуляції особистості та її вплив на успіхи в професійній діяльності. Виявлено незначну частку осіб з низькою вольовою регуляцією поведінки (лише 4% чоловіків). Більшість опитуваних володіють середнім рівнем вольової регуляції поведінки (52% чоловіків і 64% жінок). У 87% респондентів спостерігалась пряма залежність рівня успішності від рівня вольової регуляції поведінки. Ця залежність більш яскраво виражена у жінок (93%), ніж у чоловіків (82%).

На останньому етапі дослідження визначався рівень успішності респондентів в професійній діяльності. Було з'ясовано, що ні поміж чоловіків, ні поміж жінок немає людей, які б категорично заперечували наявність хоч будь-якого успіху в їх професійній діяльності. Лише 8% чоловіків і 4% жінок вважають себе малоуспішними. Досить успішними вважають себе 52% чоловіків та 51% жінок. 36% чоловіків та 44% жінок вважають успіх, досягнутий ними, високим. І лише

по 4% чоловіків і жінок є дуже задоволеними своєю роботою вважають себе надзвичайно успішними.

Спробуємо проаналізувати гендерні відмінності особистісних особливостей успішної особистості. Результати дослідження показали, що найуспішніші чоловіки мають трохи вище середнього показника рівень самоорганізованості, дуже високий рівень розвитку позитивної мотивації досягнення успіху, високий рівень домагань та високу вольову регуляцію поведінки. Найуспішніші жінки, перш за все, є більш організованими (високий рівень самоорганізації) ніж чоловіки, однак поступаються чоловікам у позитивній мотивації (рівень не набагато вищий за середні показники). Рівень домагань та ступінь вольової регуляції поведінки у найуспішніших представників обох статей однакові. Це дає можливість зробити припущення, що найуніверсальнішими особистісними факторами, які сприяють досягненню успіху і у чоловіків, і у жінок є високий рівень домагань та вольова регуляція поведінки.

Висновки. 1. Особистісними чинниками успішної професійної діяльності є чіткість та ефективність механізмів цілепокладання, позитивна мотивація досягнення успіху, високий рівень домагань та вольової регуляції поведінки.

2. Між успіхом особистості у професійній діяльності та досліджуваними особистісними чинниками існує пряма залежність. Таким чином, чим вищими є показники цих чинників, тим більш успішною є особистість в її професійній діяльності.

3. Гендерні відмінності особистісних чинників досягнення успіху в професійній діяльності виявлені в показниках розвитку мотивації досягнення успіху та самоорганізації. Успішні чоловіки виявили більш високу позитивну мотивацію досягнення успіху і нижчу самоорганізацію у порівнянні з успішними жінками.

Перспективою досліджень є визначення впливу емпатійності особистості на її успіхи у професійній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андерс С., Герлинка К., Смит С. Мотивация и путь к успеху. // <http://www.psychology.net/> Публикации.html Мотивация путь к успеху.
2. Грановская Р.М. Элементы практической психологии. – Ленинград, 1984. – С.342-344.
3. Загальна психологія. / За загальною ред. акад. С.Д.Максименка. Підручник. – 2-ге вид., переробл. і доп. – Вінниця: Нова Книга. – 2004. – С. 142-171, 351-360, 401-403, 690-696.
4. Занюк С.Н. Психология мотивации. Теория и практика мотивирования. Мотивационный тренинг. – К.: Эльга – Ника – Центр. – 2001. – С.31-44.
5. Зейгарник Б.В. Теория личности в зарубежной психологии. Учебное пособие для высших учебных заведений. – М.: Издательство МГУ. – 1982. – С.14-17.
6. Леонтьев А.Н. Общее понятие о деятельности. / Хрестоматия по психологии. / под ред. А.В. Петровского. – М., - 1987. – С. 93-100.

7. Морозов А.В. Деловая психология. Уч. для высш. уч. заведений. – М.: Владос. – 2003. – С. 68-80, 88-120.
8. Немов Р.С. Психология: Учебник в 3х книгах. Книга 1.: Основы общей психологии. – 3е издание. – М.: ВЛАДОС. – 1998. – С.336-338, 429-434, 486-491.
9. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Уч. пос. – Самара: Издательский Дом "БАХРАХ-М". – 2002. – С. 626-629.
10. Рейси Б. 21 секрет успеха миллионера. – С.-Пб.: Ключ. – 2000. – С. 8-21, 42-52, 205-208.
11. Славина Л.Н. Эффективность целеобразования. – СПб.: Питер. – 1997. – С.16-19, 27-43.
12. Хилл Н. Думаай и богатей. – М.: Эскиммо-Пресс. - 2002. – С.16-28, 43-52.
13. Энтони Р. Расширенная формула тотального успеха. - К.: Янус. – С.11-18, 23-24, 28-36, 152-155.

Подано до редакції 1.11.06

РЕЗЮМЕ

Исследуются личностные детерминанты успешной профессиональной деятельности. Проведен анализ гендерных особенностей детерминант профессионального успеха. Доказано, что наиболее значимыми детерминантами успешной профессиональной дея-

тельности являются положительная мотивация достижения успеха, четкие и эффективные механизмы целеполагания, высокий уровень притязаний и волевой регуляции.

SUMMARY

The article analyses some personal determinants of successful professional activity, specifying some of their gender features. It was demonstrated that the most important determinants of successful professional activity

are positive motivation of achieving success, clear and effective mechanisms, setting aims, high level of pretension and will regulation.

Е.И. Захарченко

О ПРОБЛЕМЕ ПЕРЕВОПЛОЩЕНИЯ В ПСИХОЛОГИИ

Проблема перевоплощения имеет важное значение в жизни каждого человека, независимо от его рода занятий и предпочтений. Начиная с раннего детства, ребенок перенимает элементы поведения своих родителей, копирует их движения и действия. Постепенно подражательные действия становятся все более осмысленными, и ребенок начинает разыгрывать целые сценки из жизни родителей и других взрослых, усваивая, таким образом, определенные модели поведения. Чем старше становится ребенок, тем больше ролей ему приходится осваивать, тем большим спектром поведенческих моделей пользоваться. Во взрослой жизни человек сталкивается с большим количеством ситуаций, в которых он предстает в разных социальных ролях: дома – это роль члена семьи – жены, мужа, матери, сына и т.п.; на работе – роль руководителя, подчиненного, сотрудника, конкурента. Можно привести еще много примеров различных социальных ролей. Для того чтобы успешно данные роли исполнять, человеку необходимо перевоплощаться, то есть менять что-то в своем поведении для принятия новой роли.

Принятие и освоение новых социальных ролей, а также их выполнение является непростым этапом в жизни личности. Мечтая о роли, индивид представляет, как он будет при этом выглядеть. Человек стремится предстать перед другими в новом виде, соответствующем новой роли. При успешном освоении роли, человек срастается с ней, она становится частью его личности [7].

Механизм принятия и освоения социальной роли сходен с механизмом актерского перевоплощения. Принимая социальную роль, человек начинает вести себя определенным образом, исходя из общепринятых для данной роли норм поведения. Также и актер, входя в образ, осваивает новый способ поведения [3].

Обозначив актуальность рассматриваемой проблемы, в данной работе мы ставим перед собой следующие задачи:

- 1) уточнить психологическое понимание сущности перевоплощения;
- 2) раскрыть психологические механизмы перевоплощения.

Перевоплощение преимущественно считалось предметом исследования в театральной деятельности, хотя на самом деле является объектом прямого и косвенного изучения различных наук: культурологии, искусствоведения, педагогики, психологии [1, 4, 6, 8].

Следует отметить, что «термин перевоплощение» по своему содержанию имеет в литературе близкие слова. К ним можно отнести превращение, подражание, копирование, имитирование, пародирование, вхождение в образ, принятие роли, изменение поведения. Также можно выделить понятия, косвенно относящиеся к перевоплощению: выражение, изменение, маска, овладение собой, видоизменение, перенос. К опосредованным понятиям, отражающим признаки

перевоплощения можно также отнести: переживание, эмпатию, сочувствие, эмоциональное воспоминание, оживление следов пережитого.

Попытку дать целостное определение понятию перевоплощения делали П.Ершов, П.Симонов, К.Станиславский, М.Чехов, Н.Рождественская и др. Так, например, М.Чехов под перевоплощением понимает принятие на себя характерных особенностей другого лица. Общепринятым определением перевоплощения, предложенным П.М.Ершовым и П.В.Симоновым, является то, что, оставаясь собой, актер становится другим [6]. К.С.Станиславский делает акцент на том, что перевоплощение – это, в сущности, путь, направленный к нему, а не само перевоплощение [8]. Н.В.Рождественская понимает перевоплощение как основу жизни актера в роли [4].

Важно отметить, что взгляды ученых различны как на сам процесс перевоплощения, так и на его механизмы.

Рассматривая перевоплощение как интеллектуальный процесс, П.В.Симонов и П.М.Ершов раскрывают его механизм: «через контролируемые сознанием действия актер не отождествляет себя с изображаемым лицом, но проникает в сферу движущих им мотивов (область, в значительной мере принадлежащая сознанию и подсознанию) вплоть до сверхзадачи образа (область сверхсознания) во имя решения своей сверх-сверхзадачи, то есть удовлетворения своей художнической потребности» [6: 133]. По Е.Гротовскому главным в достижении перевоплощения является преодоление физиологических преград в протекании психических процессов, состояние полной «пассивной готовности» к беспрепятственному воплощению внутренних психических импульсов во внешнее выражение [5].

К.С.Станиславский предложил принцип физического действия, заключающийся в том, что актер, совершая действия, которые бы, в его представлении совершал его персонаж, проникает в сферу переживаний данного персонажа. То есть перевоплощение происходит в результате выполнения физических действий [8]. Б.Брехт не ставил под сомнение систему К.С.Станиславского, но в отличие от него настаивал на необходимости расстояния между исполнителем и ролью, называя его «эффектом отчуждения». Он утверждал необходимость частичного, неполного перевоплощения [1]. Согласно С.М.Эйзенштейну, перевоплощение актера строится на том, что он не изображает скопированные результаты чувств, а при помощи фантазии заставляет чувства возникать, развиваться, выражаться в действиях и переходить в другие чувства [10].

Биомеханическая система В.Э.Мейерхольда практически исключает участие эмоционально-чувственно-мыслительных центров при работе актера над ролью; внутренне движение ограничивается заданной статичностью образа-маски, разворачиваясь по горизонтали в пределах физического плана [4].